

ifj. Fabiny Tibor

A MEGÁLLÁS SZIMBÓLUMA

(Olvasónapló: Ordass Lajos Ünéletrajzi írások.*)

"Akkor tanakodtak egymással az Úrnak tiszte-
lői, az Úr pedig figyelt és hallgatott, és
egy emlékkönyv íraték ő előtte azoknak, a
kik félik az Urat és becsülik az ő nevét."
Mat. 3:16.

"talán éppen a csendes hallgatásban szóla
meg Isten a legvilágosabban" (15. oldal)

Hogyan lehet szólani arról, akiről három évtizede nem beszél-
tek, aki még csak tíz éve halott, s akit mégis egy nemzedék job-
bára csak hallomásból vagy legfeljebb szüleinek szemlesütött
pillantásából ismer, aki két évtizeden keresztül a hivatalos
egyházvezetők számára neuralgikus pont, a vezetettek, a hazai
félmilliónyi lutheránus közösség életében pedig tabu-téma lett;
akit éppen negyven éve börtönbe zártak, akit éppen harminc éve
másodszor is félreállítottak és véglegesen elhallgattattak, s
aki ilyen körülmények között is engedelmesen hallgatott? Hall-
gatása Malakiás könyvét idézte fel fennem: "az Úr pedig figyelt
és hallgatott, és egy emlékkönyv íraték ő előtte azoknak, a kik
félik az Urat." Igen, egy hallgatás szívós csendjében számunkra
is egy emlékkönyv íratott: az **Ünéletrajzi írások**. E két vastkos
kötet alapján szeretnék beszélni Ordass Lajos püspök személyé-
ről. Nem arra vagyok hivatott, hogy a lelkipásztort, az igehír-
detőt, a teológust, a püspököt, vagy akár az egyházpolitikust
értékeljem vagy megítéljem. Mégis, örömmel és kötelességtudat-
tal teszek eleget a felkérésnek, hogy beszéljek róla. Ünélet-
rajza külföldön jelent meg és minden nehézség nélkül bejutott
az országba: ott van sok lelkes és gyülekezeti tag könyvespol-
cán. Nyilvánosság elé került, tehát mindenkihez szól, már nin-
csen illetéktelen olvasója, így én is elmondhatom a véleménye-
met. Mindezt olvasónapló formájában teszem; e műfajban vállal-
hatom az esetleges elfogultság és szubjektívizmus hangját is.
E műfaj nyelvén az emberről szólhatok és az emberről szólnom is
kell, itt és most, emberként és emberi hangon. (Talán illő,
hogy éppen itt, ebben a városban és ezen a helyen beszélek ró-
la, hiszen éppen harminc éve annak, hogy – 1958. március 28-án
– Ordass püspök váratlanul betoppant a Tolna-baranyai LMK ülésére,

teszi sikereinket és eredményeinket, melyekhez ragaszkodni
szoktunk. Ki volna ennek a szeretetnek inkább példája, mint
maga Jézus. Ő nem fizetett gonosszal a gonoszért, nem vála-
szolt gyűlölettel a gyűlöletre, hanem áldást mondott, és vál-
lalta a keresztet, melyet a gyűlölet és gonoszság ácsolt szá-
mára.

Ez a szeretet a "több igazság", az a megtérés, amit Jézus
az övéitől követel. Nem idealizmust hirdet Jézus, hanem azt a-
karja, hogy ugyanazzal a szeretettel szeressük felebarátainkat,
amellyel Isten és maga Jézus is szeretete és szereti az övéit,
szeret minket is.

S ha összevetjük ezzel a szeretettel életünket, betokoso-
dott magatartásunkat, amelyen a legjobb szándékkal és legna-
gyobb akaraterővel is sokszor alig-alig tudunk változtatni?
bizony mélyen megszegyenülünk, és csak akkor érezzük Jézus hí-
vásának az igazságát: "Térjete meg!" De az is nyilvánvaló: ami
megtérés tőlünk kitelik, az nem eredményez több igazságot.
Ezért Jézus igéi tükörré is lesznek számunkra, melybe belete-
kintve, csak egyre világosabbá válik elveszett és a gonoszság
hatalmába került ó-emberünk. Akkor látjuk meg, hogy tisztára
Isten kegyelmére vagyunk utalva.

De Jézus a Hegyi Beszédben nem azért tárja fel előttünk
Isten szent és tökéletes akaratát, hogy belőle csak bűnös-elve-
szett voltunkat lássuk meg, és Isten könyörülő kegyelméért i-
mádkozzunk, hanem még inkább azért, hogy igéjével is formálja
bennünk az új embert, akinek van ereje ahhoz, hogy egyre inkább
Jézus nyomdokába lépjen, és a jóval győzze le a gonoszt.

(Megjegyzés: Dr. Karner Károly egy hosszabb előadás-sorozatot
tartott a soproni gyülekezetben 1959. december 4. és 1960.
március 4. között. Az itt közölt előadás a tizenkét előadás
között sorrendben a tizen negyedik; a kezdő gondolataiban az
előadó a korábban elhangzott előadásokra utal. Szerk.)

„A megállás szimbóluma” (Olvasónapló: Ordass Lajos
:Ünéletrajzi írások), *Keresztyén Igazság*, 1989. június, 5-
30. old.

*) Elhangzott Szekszárdon, 1988. április 22-én, valamint a ki-
egészítéssel együtt az Ordass Lajos Baráti Kör alakuló ülés-
sén Budapesten, 1989. március 18-án.

Káldy esperes és a jelenlévő állami emberek nem kis meglepetésére. A végső trónfosztás már nagyon a levegőben volt: alig három hónap volt hátra...)

Személyes emlékekkel kezdeném. Életemben kétszer találkoztam vele: 1975 és 1977 nyarán, először az öcsémmel együtt, másodszor egyedül voltam a lakásán. Mindkét alkalommal az az angliai "Mária néni" küldött el hozzá bennünket, akinek számos hazai lelkészcsalád kimondhatatlan hálával tartozik. Mária nénitől magnókazettát hoztunk neki és lejátszottuk a szalagra mondott angol nyelvű áldást. Az első látogatáskor én húsz éves voltam, az öcsém tizenhat. Mindketten hosszúhajú, farmernadrágos, mai gyerekek. Úgy rémlik, az izlandi fordításáról kérdeztem. A vers-tant, mondotta, csak öregkorában tanulta meg, hiszen még fiatalon sem írt szerelmes verseket. A második – hasonló célú – rövid találkozásunk még jobban megmaradt bennem. Felesége akkor is a nappaliba kísért, majd Ordass püspök nemsokára belépett. Lassan és méltóságteljesen. "Isten hozott, Fiam!" – köszöntött, aztán hosszasan hallgatott, s e hallgatásban nekem valamiképpen beszédkénszerem támadt. Azt hiszem, a készülő szakdolgozatomról meséltem neki. Én gyorsan hadartam és sokat fecsegtem, ő lassan beszélt és keveset mondott. Neki súlya volt, én pedig úgy éreztem: puhelykönnyű vagyok. Egy esztendővel később újsághír értesített a haláláról. Pár nap múlva lakásunkon csörgött a telefon. A szüleim, ha jól emlékszem, külföldön voltak, a kagylót a húgom vette fel. A vonal másik végén egy jólismert hang beszélt. Csak azt üzenté, hogy édesapám ne menjen el Ordass temetésére, mert lesz majd ott hivatalos egyházi delegáció.

Szólunk először Ordass írásainak megjelentetéséről! A három lila kötet a berni Európai Protestáns Szabadegyetem kiadásában látott napvilágot. Az első, ami a **Válogatott írások** címet viseli, 1982-ben jelent meg, Ordass Lajos prédikációit és beszédeit tartalmazza. Az **Önéletrajzi írások** első kötete 1984 decemberében hagyta el a nyomdát: ez a "Nagy idők kis tükre" című életrajzi írások első három részét fogja egybe a kezdetektől 1950-ig. Sokunk számára meglepetést jelentett, amikor 1987 tavaszán kijött még egy, vastagabb kötet, **Önéletrajzi írások, folytatás** címen. Mindhárom kötetet Szépfalusi István bécsi evangélikus lelkész gondozta, ő írta mindegyikhez az utószót; az akkurátus és nagyszabású jegyzetapparátus elkészítésével derekas filológiai munkát végzett. A második rész szerkezete

irodalmi, pontosabban fogalmazva, "narratológiai" szempontból is rendkívül figyelemreméltó alkotás: az elbeszélés ezentúl már drámára emlékeztető dialógusok formájában történik; de ennél is izgalmasabb, hogy a könyv egyúttal önmaga történetét is tartalmazza, ugyanis az utolsó fejezetben éles pillanatképet kapunk a hetvenes évek egyházvezetőinek hiszterikus reakciójáról, amit körükben a kézirat külföldre kerülése váltott ki. Ilyen jó "meta-regénnyel" csak a modern próza legjobb mestereinél találkozunk.

Nem tudom, hogy a könyv másokra milyen hatást gyakorolt, a saját spontán reakcióimról viszont hitelesen beszámolhatok. Az első kötet elolvasása után, 1985 januárjában a következő pár sort vetettem papírra: "Lajos bácsi önéletrajza. Az abszolút, sziklaszilárd becsület. Az utolsó hiteles és egyenes szó olyan mélykeresztény emberi értéket képviselt, amire ma leginkább szükség van. Világos immár: az ő hiányától beteg és szenved a lefejezett egyház. Csakis az ő szelleméből születhet újra népünk. Ő hű maradt, bár mindenki otthagya ... Anélkül, hogy bálványt faragnánk belőle, emberi példáját kell magunkévá tennünk. Öröksége olyan lelki erő, ami egy reformáció fedezete lehet."

Tavaly tavasszal a második kötetet is elolvastam, és a tartalmi hatás akkor sem maradt el, benyomásom tovább erősödött. Az elmúlt évtizedekben a szószékekről, az egyházi sajtóban olyannyi hangos és demagóg szólamot hallottunk, hogy ezekről még valódi ismeret és tájékozottság hiányában, csupán becsületérzékünk, józan eszünk, szimatunk és hallásunk alapján is gyaníthatjuk, hogy hamis. Ordass hangja viszont messziről és mélyről jön, lassan és tagoltan szól. Megrendülünk, mert a rikácsoló hangzavar után e tisztaságot üdítőnek érezzük, csupán azért, mert igaz, hiteles, emberi szó. Miért? Mert nincs benne ravaszság. Sem taktika, sem praktika, sem politika. De hiányzik belőle még a retorika is. Semmi sem áll távolabb tőle, mint az érzélgősség hangja, nem akar meggyőzni senkit sem a maga igazáról, voltaképpen nem is ő beszél, hanem az apró események, a konkrét tények, a száraz faktumok, vagyis az igazság a maga könyörtelen és szájalomraméltó egyszerűségében, kiszolgáltatottságában és meztelenségében. De ebben az igénytelenségben és látszólagos gyengeségben hatalmas erő feszül. A tények súlyosak, így magukért beszélnek, a tanú pedig szívós szorgalommal lejegyzí és az emlékezet számára megőrökíti őket. Minden egyes fontos beszélgetés után **pro memoria**-kat készít, élő magnetofonként mindent rögzít.

De Ordass nemcsak hallgatott. Nemcsak a csend, hanem a szó erejével is beszélt. Akkor, olyan időben, amikor a szó még érvénytelenséggel bírt, amikor még nem vesztette el hitelét és becsületét. Olyan ember volt, aki 1945 után meglepődik azon, hogy felelős pozíciókat vállaló emberek "a hazugságot szemrebbenés nélkül alkalmazták," aki 1956 után megdöbben azon, hogy "kétkelkű" emberek között van, akik "nyilvános fölszólalásukban mást mondanak, mint magános beszélgetések során" (699).

Mindennek ellenére ő "kertelés nélkül, őszinteséggel" beszél. Nem akkor mond el dolgokat, amikor a legjobb, legkedvezőbb lehetőség adódik erre, hanem akkor, amikor mondania kell, amikor ki kell mondania a szót, az igazságot. Furcsa és bolond magatartás ez a világban. Milton Sátánja a **Visszanyert paradicsomban** éppen az ellenkező "bölcselességgel" kísérti Krisztust:

"Each act is rightliest done,
Not when it must, but when it may be best" (4,475-6)

"Nem akkor legszerencsésebb a tett,
amikor "kell", hanem amikor "megy".

Ordass éppen fordítva cselekedett: 1944. március 19-én, a német megszállás napján családi nevét a német Wolf-ról Ordassra magyarosította. Az egyház vitorlásának irányítása közben elsősorban sohasem a szél vagy az ár erejének engedelmeskedett, még csak nem is a biofizika törvényére hallgatott, hanem olyan irányba igyekezett menni, amilyen irányba lelkiismerete és meggyőződése szerint mennie kellett.

Ideje már annak, hogy végre életének eseményeiről, pályája alakulásáról, a magasságokról és a mélységekről szóljak – természetesen a rendelkezéseimre álló önéletrajza alapján.

Wolf Lajos Bácskában, – a mai Jugoszlávia területén – egy Torzsa nevű faluban született 1901. február 6-án. Apja, Wolf Arthur, a Felvidékről Dél-Magyarországra vándorolt kántortanító, édesanyja Steinmetz Paula, délvidéki német család leánya. Az Újvidék (Novi Sad) melletti Torzsa (Savina Selo) lakosságát valószínűleg II. József telepítette át Pfalz vidékéről. Az elemi iskola első öt osztályát szülőfalujában végzi, majd Újverbáson kezdi meg gimnáziumi tanulmányait, amelyet Bonyhádon folytat. Itt is érettségizik. 1920-ban a Pozsonyból és Eperjesről Budapestre menekített Evangélikus Teológiai Akadémiára iratkozik be, de párhuzamosan magyart és történelmet is hallgat a Budapestre áttelepített Pozsonyi egyetemen. 1922-23-ban Halléba kerül ösztöndíjjal, s teológiai tanulmányait 1924-ben fejezi be az ekkor már Sopronban működő teológiai fakultáson. Még ugyanebben az évben Raffay Sándor püspök avatja lelkésszé, aki erre az ünnepre e szavakra adja kölcsön neki tartalék Luther-kabátját: "Vedd föl ezt a kabátot, hátha püspök lesz belőled."

Segédlelkézi szolgálatát Hartán kezdi meg, majd Mezőbényben folytatja, 1927-ben rövid időre a Deák térre kerül. Ebben az esztendőben valósul meg régi álma: édesapja áldozatvállalása megteremti svédországi útjának anyagi feltételeit. Lundban, Stockholmban és Uppsalában tanul. Hazatérése után átmenetileg Soltvadkerten, majd újra a Deák téren segédlelkész. Debrecenben, majd Budapesten katonai, majd kerületi missziós lelkésznek nevezik ki. 1929-ben feleségül veszi Kirner Irént. Házasságukból öt gyermek születik, egy korán meghal.

Harminc éves korában a ceglédi gyülekezet választja meg lelkészének, itt működik tíz éven át, egészen 1941-ig, amikor Budapestre kerül: kelenföldi lelkész lesz. Itteni működése a II. világháború éveire esik. Fővárosi lelkészként két fontos, az egyházban is jelentkező társadalmi problémáival szembesül: az egyre erősödő német befolyással és a zsidókérdéssel. A nagyszámú német eredetű lutheránusságban ugyanis voltak olyan kísérletek, amelyek a magyarság és az egyház sorsát is a német birodalomhoz kívánták kötni. Memorandumokra Wolf Lajos tiltakozó választ ír, s ezt saját költségén nyomtatja ki. Egyúttal magyarra fordít egy olyan beszámolót, amely a németek elleni norvég egyházi harcról szól. Raffay megbízásából egy svéd követségi tanácsos társaságában felkeresi Serédi Jusztinián hercegprímást Esztergomban, hogy a történelmi egyházak demonstratíven tiltakozzanak a budapesti zsidók deportálása ellen. A hercegprímás elutasításával találkozunk. Voltak olyan lelkészek is, akik visszaéltek a zsidók kiszolgáltatott helyzetével, és a gazdag zsidóknak pénzért adtak keresztlevelet. Ordass élénken tiltakozik az ilyen akciók ellen, az üldözött zsidók számára a svéd vöröskereszt védelmét biztosítja, sőt még svéd útlevelet is szerez. Az ostrom alatt a kelenföldi búvóhelyen Kaj Munk **Három drámáját** fordítja magyarra, 1945 tavaszán pedig sokszor úgy temet, hogy ő maga ássa a sírt saját kezével és kölcsönkért csákánnyal.

1945. augusztus 15-én választják meg abszolút többséggel a bányai egyházkerület püspökének, Raffay utódjának. Új korszakban új problémák jelentkeznek: Ordass ismét ott cselekszik, ott emel szót, ahol **kell**. Tiltakozik a magyarországi németiség erőszakos kitelepítése, majd a magyar-szlovák lakosságcsere igazságtalanságai ellen. 1947-ben egy nyugat-európai majd észak-amerikai körútra indul, egyházát képviseli a Lutheránus Világszövetség lundi alakuló ülésén, ahol a LVSZ alelnökévé választják. Hazajövetele után részletesen tájékoztatja az egyházvezetőséget külföldi útjáról és a kapott segélyek szétosztásáról. Ekkorra idehaza már egyre növekszik a feszültség az állam és az egyházak között, s a hír az iskolák államosítása körül, 1948-ban pattan el. Világosan különválnak az állam és az egyház érdekei, a fordulat évében vagyunk, amikor a kommunista párt magához ragadja a hatalmat. Ebben az időben voltak az egyházban olyan világi személyek, mint Reök Iván, a Krisztusban és a kommunizmusban egyaránt hívő sebészorvos, vagy az egyházához lelkileg már nem kötődő Mihályfi Ernő, akik sokszor nyersen és durván is az állam érdekét kívánták az egyházzal szemben érvényesíteni. Számukra Ordass a régi rend, a reakció képviselője. Ordass számára pedig ők az egyház tudatos kártevői. De Ordass felfogása eltér az 1948-ban megválasztott Szabó József püspökétől és az evangélikáció vezéralakjának, a nemrégiben háborús bűnösként elítélt, de amnesztiát kapott Lúróczy Zoltán püspök elképzeléseitől is. Volt egy harmadik, a fiatalabb generációhoz tartozó csoport (Veöreös Imre, Groó Gyula) is az egyházban, akik az idők változásának megfelelően az egyházi élet átalakításának szükségét emlegették. Ordass szerint nem az egyház ké-

nyelmetlenné vált négy évszázados épületét kell átépíteni, hanem a félelmetes áradással szemben védelmezni kell a drágának tartott értékeket (256-7). Ennek szellemében Ordass az egyre erősödő nyomás ellenére sem hajlandó elcsapni a régi felügyelőket, és bármennyire is fenyegetik: nem ohajt lemondani. Makkasul – ellenségei szerint "mereven" – ragaszkodik az elveihez. A három püspök közül az iskola egyedül Ordass szívügye. A Turóczy-vonal szerint az iskola nem tartozik az egyház tésztéhez. Pattanásig feszült a helyzet. Ordass ultimátumot kap: vagy lemond szeptember 8-áig, vagy letartóztatják. A határidő előtt két nappal még egy utolsó kísértés: családjával együtt külföldre távozhat. Nem kér gondolkodási időt: a börtönt választja. Éjszaka viszik a Csokonai utcába. A szegyeteljesen megrendezett koncepciók kirakatper: "a dollársegély bejelentésének szándékos elmulasztása." Kétévi fogházra ítélik. Az utolsó szó jogán elmondott beszéde (348-350) az ártatlan ember megdöbbentő erejű bizonyágtétele. A hallgatóságban gyorsírással lejegyezték. Meggyőződése és tiszta lelkiismerete megengedi, hogy a megaláztatások közepette emelt fővel járjon. Később ezt így summázza: "az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy Isten azért parancsolt el a püspöki szolgálatra, hogy általam mondhassem ki azt a szót, amelyet az evangélikus egyház részéről szükségesnek látott elmondani" (330). Ordass püspök, Radvánszky felügyelő és Vargha Sándor főtitkár mögött a gyűjtőfogház ajtaja bezárul, odakint pedig gúnyos cikkek és röpiratok jelennek meg "az evangélikus egyház valutázó és sikkasztó vezetői" ellen. Két hónappal a letartóztatás után az állam és az egyház megkötötte az Egyezményt. A gyűjtőfogházból Ordass a szegedi Csillag-börtönbe, majd Vácra kerül. Római katolikus paptársaival közös zárkába csukják, kényszerítik őket. Egy idő múlva Turóczy felkeresi a börtönben és közli, hogy azonnal szabadonbocsátják, ha lemond. Gondolkodási időt kér. Bibliájából a bebörtönözött Silás történetét olvassa. Meggyőződéséhez és a lelkiismeretéhez hűséges döntést hoz: marad a börtönben és nem mond le. Amikor a beszélőről visszatér, paptársaitól megtudja, hogy távolléte alatt ők azért imádkoztak, hogy megállhasson és a lelkiismeretét a sérelemtől megóvhassa (361). A börtönben Benjamin Franklinra emlékeztető protestáns puritánsággal tíz napirendi pontot vés fel magának gyorsírási jelekkel a zárkaajtó sötétzöld olajfestékére: 1. Angol áhítat; 2. Egy mondat útravaló; 3. Akikkel az úton találkoztam; 4. Egyházi énekek; 5. Gyorsírás; 6. Tréfák; 7. Gyülekezeti látogatóúton; 8. Szépirodalom; 9. Népdalok; 10. Svéd áhítat. 1949. karácsonyan katolikus paptársaival együtt ünnepeleli Krisztus születését. Közösen énekelnek és igét is olvasnak, Ordass Lukács 2:1-20 alapján prédikál. 1950. április 1-én az egyházi bíróság is elítéli. 1950. május 30-án szabadul Vácott. Az elkövetkezendő hat esztendő teljes elszigeteltségben tölti. Egy ideig még a püspöki lakásban van a Puskin utcában, de ez egyre kényelmetlenebbé válik. Papjai kerülnek. Nemsokára átköltözik a Márvány utcába. Feleségével együtt sálat, kesztyűt és kendőt kötnek. Közben gyermekeket nevelnek. Passióelmélkedéseket ír, és hason-

lókat fordít izlandi nyelvből. Ezidőtájt születik meg önéletrajzi írásainak első része. Ordass Lajos püspök életének első drámai szakasza ezzel lezárul. A leltár: szépen felfelé ívelő egyenes pálya, három év püspöki szolgálat, két esztendő börtön és hat év szilencium.

A második felvonás hat évvel később, 1956-ban kezdődik. E második szakaszban most megelőlegezzük a leltárt: majdnem két esztendő püspöki szolgálat, ezt követően pedig két évtized szilencium. Erről a két esztendőről a drámai dialógus formájában megírt második kötetből értesülhetünk.

1956 nyarán élénkület kezdene az események. A XX. kongresszust követő oldódáson túl volt egy másik tényező is, amely szerepet játszott abban, hogy Ordass Márvány utcai lakásának ajtaján bejelentéssel vagy bejelentés nélkül egyre gyakrabban kopogtatnak az egyház és az állam hivatalos vezetői. Dezséry László és Vető Lajos püspökök, továbbá Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke sorra adják egymásnak a kilincset. A nyugtalanságot okozó tényező az, hogy augusztusban lesz az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának a tanácskozása Galyatetőn. A neves egyházi vezetők minden bizonnyal találkozni akarnak majd a Lutheránus Világszövetség 1947-ben megválasztott alelnökével, Ordass börtönviselt püspökkel. A kérdés, ami izgatja őket: hogyan nyilatkozik majd Ordass az egyház jelenlegi állapotáról, a vezetőről és nem utolsósorban saját helyzetéről. Ordass az ÁEH elnökkel a kölcsönösen előzékeny hangon folytatott beszélgetések alkalmával saját sorsát, jövőjét, esetleges rehabilitálását sohasem választja el az 1950-ben elítélt és a gyülekezetből elmozdított Keken András és Kendei György lelkeszek rehabilitációjától.

A Lutheránus Világszövetség vezetői, Hanns Lilje elnök és Lund-Quist főtitkár valóban megérkeznek a Márvány utcába, sőt a galyatetői konferenciát többször is megszakítva Budapestre utaznak Ordass püspökhöz látogatóba. Ordass és az egyház jövőjéről beszélnek. Itt hangzik el Hanns Lilje szájából az a gondolat, amiből az esszém címét is választottam: "A te megállásod a nyugati világ számára a kereszténység megállás szimbólumává lett." É képm és a szimbólum értelmezésére mondanivalóm vége felé majd még visszatérek. A külföldi egyházi vezetők, az állam és Ordass már a rehabilitációról beszélnek. Am a vendégek távozását nem követik igazán gyorsan tettek. Ordass rehabilitációját véleményem szerint az alsópapság körében megélt nyárvegi és koraórszi mozgolódások is elősegítették. Augusztus utolsó napjaiban az evangélium és az ébredés ügyét szolgáló lelkeszek és jóbarátok találkozót rendeznek Nagybaráton: Csepregi Béla, Danhauser László, Fabiny Tibor, Józsa Márton, Kajos János,

Kovács Géza, Laborczi Zoltán, Lupták Gyula, Smidéliusz Ernő, Veöreös Imre és Zászkaliczky Pál. A találkozó résztvevői közös nyilatkozatot is fogalmaznak az elhanyagolt evangelizáció ügyében, a szöveget majd a **Lelkipásztor** októberi száma közli. A hatodik pont azt hangsúlyozza, hogy az egyház megújulásához elengedhetetlenül szükséges egy "széleskörű egyházi önvizsgálat, bűnbánattartás és tisztulási folyamat az utóbbi évek hibái tekintetében" (408).

Fóton két héttel később már jóval nagyobb szabású, nem kis vihart kavará országos lelkészi konferenciák zajlanak, s már nyílt összeütközés robban ki a lelkészek egy csoportja és Dezséry László között. Most már az állami vezetés több oldalról is kényszerített helyzetben érzi magát: október 6-án, az aradi vértanúk és Rajk László temetése napján végre hivatalosan rehabilitálják Ordasst. Két nappal később, "az államhatalom intézkedései után kullogva," az Egyetemes Egyház törvényszéke is kimondja a püspök teljes rehabilitációját. Ordass október 14-én prédikál először a budahegyvidéki gyülekezetben. A megállapodások értelmében október 24-én kezdte volna meg előadásait a skandináviai Luther-kutatásokról az Evangélikus Teológiai Akadémián.

A felgyorsult történelem azonban módosítja a terveket. Hogyan is tért vissza Ordass a püspöki székbe? E kérdés körül a közelmúltban szomorú vita pattant ki. A tények a következők: az ÁEH elnöke már október 23-án jelentkezik Ordassnál és kéri hivatalbalépését, Dezséry 25-én közli lemondását Mihályfi Ernővel telefonon, majd 30-án meg is írja lemondólevelét. Ordass ezekről a napokról így emlékezik: "1956. október 30-án Dezséry László lemondott törvénytelen püspöki tisztségéről. Mivel elmozdításomnak nem volt törvényes alapja – azt most már rehabilitálásom egyházi és állami okmányai is bizonyították – és mivel az egyházi élet irányítását sürgősen kézbe kellett venni, ezért elhatároztam, hogy október 31-én, a reformáció ünnepén istentisztelet és úrvacsoraszolgálat végzésével visszatérek püspöki székembe. Ezt a szolgálatomat a Deák téri templomban tartottam meg" (570-2). Másnap, november 1-én történik a hivatalátvétel. Ezen a napon Vető Lajos püspök is lemond. (Itt egy pillanatra megállok. A szöveggondozó jóvoltából a jegyzetekben olvashatjuk Dezséry, Vető, valamint Péter János református püspök lemondólevelét. Ha a három szöveg tónusát, szóhasználatát, etikáját összehasonlítjuk, szomorúan kell megállapítanunk, hogy még mindig Péter Jánosé a legkevésbé következtelen, elvtelen és gyáva. Dezséry így ír: "az egész magyar nép szenvedésének, a nemzeti nyomorúság után a nemzeti függetlenség biztos reményének fénye ragyog be most mindent." Vető meg így kezd: "Magyar népünk, különösen hős ifjúságunk világraszóló dicsőséges küzdelmében leverte magáról a bilincseket, s most függetlenül és szabadon rendezli hazánk ügyeit" (570 és 573). Ismerve elő- és utóéletüket, szavaikhoz nem fűzök kommentárt.)

Itt az ideje, hogy megemlítsük a Mindszenty-kérdést. Ordasst már 1948-ban is az "evangélikus Mindszenty"-nek nevezték, és 1956 után kettőjük kapcsán egyenesen "ellenforradalmi összeesküvésről" beszéltek. Tény, hogy Ordass Mindszenty kérésére találkozik a kiszabadított hercegprímással, de a látogatás – már a várakozó sokaság miatt is – protokolláris jellegű és mindössze néhány percig tart. Tény az is, hogy a Szabad Kossuth Rádió november 1-én megszólaltatja a törtnelmi egyházak képviselőit, Mindszentyt, Ravaszt és Ordasst. Am ha figyelmesen elolvassuk Ordass magyar, angol, német és svéd nyelven elmondott rádiószózatát, észrevehetjük, hogy a beszéd tartalma határozottan egyházas és nem politikai. A magyar ifjúsághoz és a külföldi hittestvérekhez szól. A nyugattól gyógyszert és segítséget kér. Ordass november 3-án az elérhető lelkészek és a teológiai tanárok számára értekezletet tart, ahol elhatározzák, hogy a lemondott Vető helyére Túróczy Zoltánt hívják vissza, továbbá új embereket neveznek ki a legfontosabb beosztásokba (sajtóosztály, **Evangélikus Élet** szerkesztése, stb.). Később sokszor nevezték ezt az alkalmat az "Ordass-klikk összeesküvésének". A jegyzőkönyv elolvasásakor engem leginkább az hatott meg, hogy a jelenlévők (Keken, Schulek, Scholz) legfontosabb "ügye" az volt, miképp nyújthatnának segítséget az állítólag fogvatartott ÁEH elnökeknek, Horváth Jánosnak.

A megújított egyházvezetés november 4-ének sorsfordító eseményét még nem érzi a bőrén. Novemberben Ordass lelkészt avat, s újra tárgyalásokat kezd – még mindig a kölcsönös megbecsülés hangján – Horváth Jánossal. Érdekes idéznünk azt, amit Havasi Kálmán lelkészavatásakor az életkereszténységről prédikál: "Ma, amikor a szó olyan végzetesen hitelvesztetté vált, nagyon erősen szeretném hangsúlyozni, hogy Jézus ezt nemcsak mondotta, hanem élte..."

Az egyház egyelőre még teljes szabadságot élvez. Érdeemes lenne alaposan átnéznünk e rövid korszaknak az egyházi sajtótermékeit, különösen az **Evangélikus Életet** és a **Lelkipásztor**. A cikkek és tanulmányok nemcsak a hanghordozásban különböznek a megelőző és a következő korszakétól, de a teológia és a tudomány tisztasága is kiemelkedően magas színvonalat eredményezett (687-688). Amíg az egyházi élet benső virágzását éli, kívülről egyre erősebben jelentkeznek a nyugtalanító jelek. 1957 márciusában megjelenik a 22. számú törvényerejű rendelet. Bár az 1948-as Egyezmény biztosította az egyház autonómiáját, az 57/22. sz. rendelet értelmében az egyházi vezetők kinevezéséhez az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulása szükséges. Horváth a rendelet megjelenésének napján felhívja Ordasst, és közli, hogy az evangélikus egyházban "e tekintetben rend van." Közben napirenden van a LVSZ minneapolis-i 1957. évi nagygyűlése, s a kérdés, hogy kit küldjenek delegátusként. Az állami vezetésnek már nem mindegy, hogy kik lesznek a kiutazó személyek.

Számomra az **Önéletrajzi írásk** folytatása azért okozott meglepetést, mert azt vettem észre, hogy Ordass második püspöki periódusában több esetben is másképpen cselekedett, mint

1948-ban. A kilenc évvel korábbi – akkor indokolt – "merevség" most mintha oldódott volna. 1956 után más helyzetben, másokért és talán másként kellett kimondani a szót, de most is ki kellett mondan, és ki is mondta. Most is volt konfrontáció, csak nem olyan éles, nem olyan látványos. Miért is tűnik egy kicsit most másnak Ordass? Azért, mert miután újra vezető pozícióba kerül, a legnagyobb igyekezetével rendezett kapcsolatokat keres a hatalommal, de elveit sosem adja fel, és a legfontosabb, hogy mindvégig tudja, hogy kit és kiket képvisel. Mint vezető engedményekre kényszerül, és mi listát készíthetnénk arról, hogy Ordass miben engedett és arról is, hogy miben nem engedett. Mindenekelőtt Ordass az 1948-ban megkötött Egyezményt 1957-58-ban jónak, az egyház és az állam közötti kapcsolat alapjának tekinti. Nem túl lelkesen, de az AEH unszolásának mégis engedve, kinevez egy egyházi béketanácsot, sőt személyesen is bekapcsolódik a Hazafias Népfront munkájába, ahol egyszer fel is szólal és megrendítően szép beszédet mond. Hadd idézzük!

"Egy tőlem elvehetetlen, az életem fölött uralkodó, szent és drága látomásnak vagyok a rabja. Én hiszek abban, hogy e múltban sok megpróbáltatáson átment ország a boldog jövőjét meg fogja látni. Ez az álom, amely lelkemben él, nemcsak hangulat. Életemet esküvel erősebb erővel hozzáfűztem ennek a népnek a boldogulásához. Múltját a történelemből megtanultam és lélekben átéltem, a jövője felé valami elaludhatatlan reménységgel nézek. Nincs az a hatalom, amely ki tudja lelkemből tépni ezt a képet" (638).

Utál arra is, hogy az ország boldogulásához szükséges az, hogy alkalomadtán hallgassák meg az egyház bíráló szavát. Válaszként Münnich Ferencről olyan durva ledorongolást kap, hogy többé el sem megy a Népfront üléseire. 1957 tavaszán még több külföldi konferenciára is vezeti a delegációt. Főbbedmagával kiutazhat az LVSZ minneapolis-i nagygyűlésére, ahol ő tartja a megnyitó igehirdetést.

Hazaérkezése után egyre erősebben indulnak meg a személye elleni támadások. Főleg a régről jól ismert világi vezetők, Mihályfi Ernő egyetemes felügyelő és Barvas József déli egyházkerületi felügyelő részéről. Ordass nem hajlandó őket egyházi tisztségviselőként elismerni, mivel ők 1956-ban lemondtak tisztségükről. Most már szinte naponként akadnak olyan esetek, amelyekben nem enged Ordass. Például, mint a *Hungarian Church Press* című folyóirat egyik szerkesztőjének, közölnie kellene egy vendég előadását, amelyet a héketanácson tartott, s az előadásában a vendég élesen bírálta a missziót és imperialista tevékenységnek nevezte azt. Amikor Ordass tiltakozása ellenére is közlik a cikket, lemond a szerkesztésről.

Ordass jószándékának és a tárgyalásokra való készségének jó kifejezése az a húszoldalas levél, amit az AEH elnökének ír a püspöki székbe való visszakerülésének első évfordulóján. Mély-

séges felelősségtudatról, népének féltéséről és védelméről tanúskodik ez a levél. Ő valóban nem az állam érdekeit képviselte saját népének rovására és hátrányára, hanem népének, nyájának érdekeit tartván mindig szem előtt, szabályos és tisztességes megállapodást és megegyezést próbált kötni az állammal.

1957 novemberében megkezdődnek az állam és az egyház képviselői közötti tárgyalások. Személyi kérdésekben már gátlások nélkül bírált az állam azt is elő akarják írni, hogy Ordass kimből állítsa össze az egyházi küldöttséget. Ordass tiltakozására az AEH elnöke az állam részéről hívja meg a számára kedvező politikai megállapodású lelkészeket. Ugy tűnik, azt a "küldöttséget", amit 1948-ban Reök Iván vállalt, most Grünvalszky Károly épít megadónak. Minden totalitáriánus közegben előbújni az ilyen figurák már Shakespeare is jól ismerte őket. A III. Richardban azt a szerepet Buckingham játssza el.

A tárgyalások rendkívül nehezen mennek. Az állam így szól: "Minden egyháznak, így az evangélikus egyháznak is ereje van. Ha ezt nem adja oda az államnak, akkor az állam ezt sérelmezheti" (709). Megdermednek, miközben olvasom e sorokat. Hiszen János apostol az apokalipszisben szinte szó szerint ugyanezt írja: a sárkány átadja az erejét a tengerből feljövő fenevadnak! (Jel. 13:2) A tárgyalások végül kimondott kudarcra végződnek. Ordass nem enged sem elvi, sem személyi kérdésekben. A hatalom megmutatja erejét: mindenféle külföldi utazást leállítanak, miniszteri biztost neveznek ki az egyház megjelentetett sajtókiadványainak, külföldi levelezésének és pénzügyi helyzetének ellenőrzésére. Ordass hiába hivatkozik a jogra vagy az alkotmányosságra, az állam ezt mondja: "nem a jog, hanem a célszerűség szempontjából ültünk most össze." Egy hónap sem talik el, és a miniszteri biztos mindenben diktál. Ordass válasza a passzivitás: a leveleket nem bontja fel és nem is veszi át. Közölni kell az "Ütegyenetés" című agresszív és durva cikket. Hiába tiltakozik a szerkesztőbizottság, hiába mond le Ordass mint felelős szerkesztő, a cikk mégis megjelenik. December 15-én a Mihályfi vezette északi egyházkerületi presbitérium – minden bizonytalanság ellenére – elfogadja azt az előterjesztést, miszerint az 57/22. sz. rendelet értelmében az Előki Tanács szemből nem érvényes Vető Lajos lemondása, mivel a rendelet visszamenőleg is érvényes. Túróczyt ismét elmozdítják, és Vető nemcsak visszaül a püspöki székbe, hanem magát apokrif a "hivatalra nézve idősebb" püspököknek titulálja, és nagysépi levelet ír Ordass "tanácsstag" úrnak. Ordass számára továbbra is csak egy lehetőség marad: a teljes passzivitás.

Ugy tűnik, hogy 1957 végére lényegében már eldőlt a csata. De hátra van még egy harcban és izgalmakban nem szegény fél esztendő. Ordass szívósan védi saját embereit. Az egyre erősödő nyomás ellenére sem hajlandó lemondani Zászkaliczky püspök-helyettesről, és az állam fenyegetése ellenére sem hajlandó felüggeszteni valint esperest. Az állami rendelkezés megtiltja, hogy nagypapok reggelén istentiszteletet tartsanak. Ordass mégis elvágja a szolgálatot. A papok azonban – elsősorban anya-

gi meggondolásokból – kezdenek távolodni tőle. Ez a következőkkel magyarázható. Az Egyezmény értelmében tíz év után 25%-kal csökken az államtól az egyház részére juttatott kongrua. Ennek kiegyenlítésére az állam rendkívüli segínyt ajánl föl, ám felvétel nélkül csak az északi kerületnek. A déli kerület lelkészei mindaddig nem kapják meg a segínyt, amíg püspökük nem rendezi az állammal való kapcsolatát. Az állam tehát Ordass személyében a lelkészek számára bűnbakot kreál, a több fronton irányított támadások egyre élesebb hangnembe mennek át. Ordass meghatódik, amikor egyre több laikus és északi kerületi lelkész anyagi támogatást ajánl fel a déli kerület lelkészeinek. Utoljára januárban találkozik Horváth és Ordass. Már nyíltan elhangzik a fenyegetés: Rákosiék hibát követtek el, amikor az Ordass-ügyből világgert csináltak. Pedig meg lett volna az eszközük, hogy erkölcsi hullát csináljanak belőle. E feladatra hamarosan önkéntes jelentkező is akad. Ilyen Pálffy Miklós régalmakkal teli cikke a Theologiai Szemlé-ben.

Az egyházi közéletből Ordass fokozatosan kiszorítják. Áprilisban a Szovjetunióban utazik Koren, Grünvalszky és Káldy. Az utazást csak az utóbbi tudatja püspökével, de bejelentése már csak az indulás után érkezik meg.

Úgy tűnik, Mihályfiék koreográfiája a déli egyházkerületi presbitériumban is beválik. Darvas József kezdeményezésére immár a Déli Egyházkerület is az Elnöki Tanácshoz fordul, hogy a személyi változásokkal kapcsolatos döntést az 57/22. sz. rendelet alapján hozza meg. A kevés, Ordass-támogatató felszólaló között van egy fiatal és jóképű pécsi esperes.

Ordass június első felében többfelé, szórványban és Budapesten is szolgálatot végez. 1958. június 18-án kelt az a levél, amelyben Horváth János közli Mihályfi Ernővel, hogy az Elnöki Tanács Dezséry László 1956. októberi lemondásához nem adja meg előzetes hozzájárulását.

Azon a napon én éppen három éves voltam. Két nappal korábban valahol Magyarországon egy miniszterelnököt csendben kivégeztek.

A nyár folyamán Dezséry László, aki távozása után ateizmusának többször is nyilvánosan hangot adott, mintegy két órára újra visszakerül a püspöki székbe, csak azért, hogy most már hivatalosan is lemondjon. Beszédét teljes egészében közli az evangélikus hetilap.

Ordass másodszor – immáron véglegesen – félreállítják. Húsz év hallgatás és csendes, családi magány következett.

1978 augusztusában ebéd után Bibliájával a kezében lepihent. Többé nem ébredt fel.

Negyven éve, hogy börtönbe csukták. Harminc éve, hogy végleg félreállították. Tíz éve, hogy földi maradványait koporsóba zárták. Ma, amikor 1988 áprilisában ezeket a sorokat írom, az országban széltehen-hosszában, az egyházban és a világban is, válságról beszélnek. Szerintem ma nemcsak gazdasági vagy politikai válságnak vagyunk tanúi, hanem ennél sokkal súlyosabbnak: általános erkölcsi válságnak. Krízisben vagyunk, a szó eredeti értelme szerint: ítélet alatt állunk. Ordass negyven éve meglepődött a szembebeszés nélküli hazugságon, harminc éve megdöbbent, hogy az emberek nyilvánosan mást mondanak, mint egymás között, "magános beszélgetések során". Tanúja volt a "kétlelkű emberek", a kettéhasadt személyiségek, a nemzeti skizofrénia kezdetének. A nemzeti skizofrénia vírusa behatol a társadalom lekisebb sejtjébe, a családba is, ahol egyeseket a Hatalom vagy az elvtelen kompromisszum oldalára sodor, másokat nem szembeállít vele vagy perifériára szorít. Az egyházban pedig van, aki karriert fut be, és van, aki disszidensként bolyong és kóborol. Az ítélet alatt, a krízisben átéljük azt, amit Márk evangélista írt: meghasonlás történik atyák és fiúk, testvérek és testvérek között (Mk. 13:12).

E szellemi-lelki sötétségbe és pusztaságba nem várt fénycsóvaként röpült be Ordass önéletrajzi írása. Két, éles történelmi pillanatban elszenvedett veresége ellenére egy győzelemnél többet ért, örökvényű emberi magatartásmintát adott. 1948-ban Isten általa mondotta ki a szót, amit az egyház részéről szükségesnek látott elmondani. Amit ki kellett mondani. 1957-58-ban pedig az egyháznak az alkotmányban leírt jogait igyekezett megvédelmezni.

Ordass az életével alkotott számunkra modellt és példát, olyat, ami szimbólummá vált. Ezt a szimbólumot is, akárcsak olyannyi mást, elvetették vagy elfelejtették. Ordass számomra a mozdulatlanság, a megállás, a művészi méltóság szimbóluma. Szfinxet vagy bizánci ikont dicsérni egy mozgó, dinamikus világban? Nem anakronizmus ez? Vállalom.

Lehet, hogy egy generációval ezelőtt az abszolút erkölcsi-ség vonala merevnek és követhetetlennek tűnt, és ezért oly sokan a dinamikusabb, "puha" vonalat választották. Én úgy látom, hogy a dinamizmus ciklusa, a kompromisszumos generáció ideje lejárt. A korrumpálódott, törpévé zsugorodott, paráználkodó nemzetnek ma prófétai intésre, az egyháznak hitre, a papoknak pedig megtérésre van szükségük.

Igen, Ordass a művészi mozdulatlanság, a megállás szimbóluma. Az erkölcsi óriás az etikai törpék között. A dinamikus személyek (Dezséry, Káldy) életpályája engem vérszenen Shakespeare királydrámáinak vagy egyes tragédiáinak negatív hőseire emlékeztet. Az biztos, hogy a királydrámákkal jól lehetne tanítani a közelmúlt egyháztörténetét. Ezek a "hősök" a nagy küzdelemben az idő lovagjaiként kapták el a szelet, életpályájuk nem kis csatározás közepette, de mégiscsak a szerencse kerekén a magasba ívelt, de alighogy elérték a Hatalom sóvárgott csúcspontját,

azonnal a mélybe zuhantak. A tragédiát az fokozza igazán, hogy a lázadó angyalok sok más angyalt is sikeresen megkísértettek, megfelelő pillanatban a magasba kiemeltek, de zuhanásukkor őket is magukkal rántották a mélybe.

E tragikus, de szükségszerű zuhanásoknak van ellenpéldája is. Valójában mindössze csak egy. Milton kiséposzának, a *Visszanyert paradicsom*-nak a témája Krisztus megkísértése a pusztaságban. Milton Lukács evangéliuma alapján írja meg költeményét Krisztus és a Sátán harcáról, a második Ádám lelki harcának drámai eseményeiről. A negyvennapos böjt után megéhezett Krisztus a Sátán csodálatos keleti ételekkel kápráztatja el. Az epizód egyben a gazdagság és a hatalom csiklandozó illatának a kísértését is jelenti. Az elutasító válasz után a Sátán egy magas hegyre viszi fel Krisztust, és megmutatja neki Parthia, Róma és Athén birodalmát. Krisztus persze jól tudja, hogy az első a hamis gazdagság, a második a hamis igazság, a harmadik a hamis bölcsesség birodalma. A Sátán nem fogy ki az érvekből és az ötletekből. Tudja, hogy Krisztusnak fiatal korától szívügye volt saját népének, a zsidóságnak a szabadsága, s ezért szövetséget, hatalmat és erőt kínál neki a római iga leveréséhez. De Krisztus legyőzi önmagát, és a második kísértés is kudarcra jár. Végezetül a Sátán felviszi Krisztust a jeruzsálemi templom magaslatára. Itt, a templom tetején Krisztust az emberi nagyság gondolatával kísérti. Ugorjon le a magasból, hiszen úgyis megmenekül. Ez az a pont, amikor Krisztus igazán tragikus hőssé válhatna. De Krisztus nem mozdul, nem ugrik le, mégsem ugrik bele ebbe a világba, nem mondja, hogy "mindig jobb, ha én csinálom, mintha valaki más." Nem, Krisztus a rosszal nem keveredik, nem vegyül. Krisztus megáll. Nincs kompromisszum, nincs mozgás, csak megállás és mozdulatlanság. Ez az a pillanat, amikor Milton Sátánja rémülten felismeri mennybéli ellenfelét, és ő lesz az, aki a mélységbe zuhan.

Ordass is hasonlóan megkísértetett, de megállt, megmaradt és számunkra a keresztény megállás szimbóluma lett. Bár lát-szatra ő vesztett, és a realpolitika, a dinamikus vonal emberei kerekedtek fölé. Ő mégis engedelmesen cselekedett, mert másképpen nem tehetett. Kellott cselekednie, kellett nem cselekednie és kellett a keresztet hordoznia. Több évtizeden keresztül mindenkitől elhagyatva hordta a keresztet. Élete szenvedés, passió volt. Nem hiszem, hogy véletlen, hogy magyarul éppen ő tudott passiót írni és fordítani. Látványosan hiába győztek mások, neki a csendes hallgatónak és emlékkönyv-írónak megadatott valami, ami a nagy ravaszoktól vagy a csalóktól elvétetett. Ez pedig a vallomás lehetősége. Amikor Pilinszky a csalókért imádkozik, azt írja, hogy "aki a szavakban csal, nem az életét sikkasztja, sinkófálja el, hanem a vallomás lehetőségét."

Ordass élete, ahogyan ő nevezte, "Nagy idők kis tükre" volt, mert tanúja volt az igazságnak, de legfőképpen az Urának. Mit is jelent a tanú görögül? *Martüsz*. És azt a tanút, aki az ügyéhez olyannyira állhatatosan ragaszkodik, hogy életét is képes azért feláldozni, azt a tanút – most már végre mondjuk ki – *mártírnak* hívják.

A véleményem ma is ugyanaz. Nekünk Ordass emberi példájára és keresztthordozó hitének tisztító erejére van szükségünk, hogy mi is megálljunk és megtartassunk mindvégig a hitben és el ne vesszünk. Igen: hiányától szenved a lefejezett egyház. Megérdemli-e őt gyáva népünk, aki elfeledte és megtagadta őt? Az igazságot elkendőzni csak ideig-óráig lehet. Az idő napfényre hozza igazát. *Veritas filia temporis*, tanítja a régi latin mondás. Ordass Lajos öröksége olyan lelki erő, amely – ha tart még a kegyelmi és türelmi idő – egy valódi megújulás és reformáció fedezete lehet...

Kiegészítés, 1989. március 18-án

Kedves Egybegyültek!

Ezekkel a szavakkal fejeztem be 1988 áprilisában írt esszém. Azzal a céllal írtam, hogy azt egy ifjúsági csoport barátai találkozásián Szekszárdon felolvassam. Akkor még álmodni sem mertem, hogy alig tizenegy hónap múlva Budapesten Ordass Lajos Baráti Kör alakul, s írásomat majd egy nagyobb nyilvánossággal is ismertethetem.

Mindez annak köszönhető, hogy a hatalom, a hazai nagypolitika több mint három évtizedes állóvize 1988 májusában végre megmozdult, s azóta egyre gyorsabban mozog, egyre erőteljesebben fortyog, s eközben tisztul is. Megbénított, de el nem pusztított nemzetünk lassan kezdi visszanyerni lelkét, erejét és önbecsülését. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a három nappal ezelőtti hatalmas össznépi felvonulás, a Margit-hídon hőmpölygő, mintegy százezer főnyi ember, a nemzeti ünnepünket negyvenegy év után végre szabadon ünneplő lelkes, de fegyelmezett tömeg.

Az elmúlt évtizedekben egyházunk a fennálló hatalom ideológiai legitimizálásával sok kívülálló szemében elvesztette a becsületét. Belülről sokakat a félelem érzése fojtogatott. Gerincek törtek meg és hitek sorvadtak el. Az itthon maradt értelmiségünk egy része az egyházból a világba disszidált az erősödő szekularizáció nyomására; a másik fele az erejét, a hiteletét vesztített anyaszentegyház helyett a kiségyházaknál vagy a szektáknál keresett lelki táplálékot.

Egy-két esztendeje egyházunkban is megindult egy óvatos megújulás és egy mérsékelt reform. Sokan ezt csak diplomatikus taktikának, az igazságot félig feltáró, de félig elkendőző magatartásnak véljük. Mi úgy látjuk, hogy a múltunkat, a bűnünket radikálisan be kell vallani, a meghocsátásra csak így

tarthatunk igényt, a világ szemében csak így nyerhetjük vissza az egyház elveszített becsületét. Nem félmegoldásokra, hanem radikális megújulásra van ahhoz szükség, hogy az elidegenedett lelkek újra magukénak érezzék az egyház közösségét. Pár évvel ezelőtt elég volt a bajainkat kimondani és nevén nevezni. Ma, a felgyorsult időben a kimondott szónak már nincs olyan ereje és hitele, mint akkor. Itt és most a tettek fedezetére van szükség!

Hisszük, hogy e kívánt radikális megújulást önerőből sohasem, hanem csakis az Istennek minket is újjáteremtő ígéjével érhetjük el. Etikai elkötelezettségünk, igazságigényünk a hit erejéből fakad. Elkerülhetetlen, hogy a meggyőződésünk tetteket eredményezzen.

Az Ordass Lajos Baráti Kör a céllal alakult, hogy e valóságos megújulást tűzze zászlajára. Az Ordass-kérdés egyházunkban három évtizeden keresztül tabu volt. A tabuk hirtelen megszűnésének idején az a veszély kísért, hogy ami eleddig tiltott volt, most bálványt faragnának belőle, valami élettelen, ismeretlen idólumot.

Ordass tabu volt, de számunkra nem bálvány, hanem szimbólum. A bálvány mindig halott, a szimbólum azonban él, hat és működik. A szimbólumban ugyanis erő feszül. Mi nemcsak hátráné- zünk, hanem elsősorban előretekintünk. Adjunk hálát Istennek, hogy ehhez van még erőfedezetünk, még nem fogyott el a szimbólumunk.

SCHOLZ LÁSZLÓ: ORDASS

Kemény fából faragták? - Szív s kedély
baráti körben hányszor kivirágzott! -
Konokul hallgatott? - Verssel fölér
egy zárt ajak, ha őriz igazságot. -

Magának ártott, mást veszélybe vitt,
hajlíthatatlan volt és korszerűtlen? -
Hordozta kivertek gyötrelmeit
s erőszak közt nem járt-kelt lelkesülten!

Szólt, tett időben s keresztjét fölvette
nem várva, majd más szól, tesz ő helyette,
hű pásztor baj elől nem menekül...

Azóta azt a kort már megítélték,
merjük már írni: hamis volt a mérték.
Ő akkor merte, hitből, egyedül.

1987. július 9.

- 1901 február 6-án született Torzsan (Ma Jugoszláviához tartozik.)
1912 szeptemberében a bonyhádi gimnázium tanulója.
1920 szeptemberében megkezdte teológiai tanulmányait.
1922 szeptemberében a Halle-i egyetemen folytatja tanulmányait.
1924 október 5-én lelkésszé avatja Dr. Raffay Sándor püspök.
Októberben megkezdte segédlelkészi szolgálatát vidéken.
1927 szeptemberében Svédországba utazik 1 évi tanulmányútra.
1929 június 1-től katonalelkész;
Augusztusban házasságot köt Kirner Irénnel.
1930 augusztusában az uppsalai diakóniai világgyűlésen.
1930 szeptemberétől egyházkerületi missziói lelkész.
1931 június 14-től a ceglédi gyülekezet lelkésze.
1937 augusztusától esperese a pest megyei közép-egyházmegyének.
1941 november 2-án a Budapest-kelenföldi gyülekezet hívja lelkésznek.
1944 március 19-én névmagyarosítás. Németek bevonulása Magyarországra.
1945 szeptember 27-én a Bányai Egyházkerület püspöke.
1947 február-júliusig előadókörúton Skandináviában, Svájcban, az USA-ban, júliusban Lundban, a Lutheránus Világszövetség gyűlésén. Alelnök.
1948 szeptemberében valutáris váddal perbefogják és 2 éves fogságra ítélik.
1949 januárjában Túróczy Zoltán püspök felkeresi szegedi fogságában.
1950 márciusában a váci fegyházba kerül egyszemélyes zárkába.
1950 április 1-én az Egyházi Különbíróóság megfosztja püspöki tisztétől.
1950 május 30-án szabadul a börtönből.
1952 A magyarországi evangélikus egyház 2 püspökséget szervez: déli és északi egyházkerület.
1956 július 11-én az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője felkeresi rehabilitálási ügyben.
1956 augusztus 4-én, a Lutheránus Világszövetség képviselői és az Állami Egyházügyi Hivatal között létrejön a rehabilitálási megegyezés.
1956 októberében az Állami Legfelsőbb Bíróság, majd az Egyházi bíróság megsemmisítik az 1950-ben hozott elmarasztaló ítéletet.
1956 október 14-én az első igehirdetési szolgálat 8 évi hallgatás után.
1956 október 30-án lemond püspöki tisztéről Dezséry László.
1957 augusztus 15-én a minneapolis-i világgyűlés kezdő istentiszteletén igehirdető szolgálatot végez. Újra alelnökké választják.
1957 október 25-én levél az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez, megindulnak az újabb események.
1958 június 18-án az Elnöki Tanács leirata alapján ismét elmozdítják.

1958 novemberében Káldy Zoltánt püspökké választják.
1963 nem utazhat Helsinkibe a 4. világgyűlésre.
1966 új Egyházi Törvény az evangélikus egyházban.
1971 az izlandi egyetem tiszteletbeli doktora.
1978 augusztus 14-én elhalálozása.
1978 augusztus 19-én temetése a Budapest-farkasréti temetőben.

BOLERATZKY LÓRÁND

A LELKIISMERETI- ÉS VALLÁSSZABADSÁG

A lelkiismereti- és vallásszabadság,- bár a határvonalat egymás között élesen megvonni alig lehet,- egymással szoros összefüggésben vannak. A vallásszabadság nem valósulhat meg lelkiismereti szabadság nélkül, ezért ez a két szabadságjog gyakorlatilag együtt szokott jelentkezni, úgy azonban, hogy a lelkiismereti szabadság forgalma tágabb fogalom, mint a vallásszabadságé.

A lelkiismereti- és vallásszabadság kérdését történeti, jogelméleti és tételesjogi szempöngből tehetjük vizsgálat tárgyává.

I. A középkori államok jogrendje teljesen megfelelt annak az álláspontnak, amely szerint csak egyetlen egyház, az államilag elismert katolikus egyház van, melyhez való tartozás az üdvösség előfeltétele: extra ecclesiam, nulla salus. ^{1/}A lelkiismereti- és vallásszabadság kérdése tulajdonképpen akkor merül fel első ízben, amikor a reformáció eszméi kezdenek elterjedni és amikor követöik ellen az 1523: 54.tc., illetve az 1525: 4. tc.-ben foglalt tilalmakkal kívánnak gátat vetni. (Omnes lutherani capiantur et comburantur).

A lelkiismereti- és vallásszabadságot a reformáció legnagyobb vívmányaként szokták emlegetni. Nem kétséges, hogy Luther az államjogilag értelmezett vallásszabadságnak, az államhatalom részéről tanúsítandó tolerancia követelésének valóban úttöröje, de nála a lelkiismereti szabadság nem jelenti a meggyözdés szabad, korlátlan érvényesülési jogát, hanem vallásos tartalmú. "A keresztyén ember szabadságáról" írt munkában ^{2/}két egymásnak ellentmondó tételt állít fel- egyfelöl azt, hogy a keresztyén ember mindennek szabad ura és senkinek sincs alávetve, másfelöl pedig azt, hogy a keresztyén ember mindennek készséges szolgálója és mindenkinek alá van vetve. Ez az ellentmondás azt jelenti, hogy a szabadság sohasem korlátlan, vagyis ha a hitnek, vagy a hitetlenségnek a közrendet, békességet veszélyeztetö következményei lennének, akkor a felsőség az aláttyalók békeségének a megóvása érdekében köteles beavatkozni.

Erdélyben a vallásszabadság eszméje nagyon hamar kivirágzott. nem alap nélkül nevezik ezért a vallásszabadság hazájának. Már az 1550 évi országgyűlésen érvényesül az a szabály, hogy mindenki maradjon meg Istentöl adott hitében. Ez akkor csak a római katolikus és az evangélikus vallás követöire vonatkozott, de 1564-ben a református, majd 1571-ben az unitárius vallásra is kiterjesztést nyert. A politikai jogokkal bírök, a három "nemzet" tagjai által elfogadott vallásokat **recepta religionak** mondják s e négy vallás, úgy mint az Evangelica reformata vulgo Calviniana, Lutherana sive Augustana, Romano-catholica, Unitaria vel Antitrinitaria,- mindegyikének teljes szabadságot biztosítanak. Az erdélyi vallásszabadságot, nem lehet